जनं हि रसास्वादसुखपिण्डदानद्वारा[2] वेदशास्त्रविमुखानां सुकुमारमतीनां राजपुत्रादीनां विनेयानां 'रामादिवत्प्रवर्तितव्यं न रावणादिवत्' इत्यादिकृत्याकृत्यप्रवृत्तिनिवृत्त्युपदेश इति चिरंतनैरप्युक्तत्वात् । तथा[3] चाग्नेयपुराणेऽप्युक्तम्—'वाग्वैदग्ध्यप्रधानेऽपि रस एवात्र जीवितम्' इति । व्यक्तिविवेककारेणाप्युक्तम्—"काव्यस्यात्मनि सङ्गिनि, रसादिरूपे न कस्यचिद्विमतिः" इति । ध्वनिकारेणाप्युक्तम्[1]—'नहि कवेरिति-

---

नीरसस्य काव्यत्वास्वीकारे हेतुमाह—**काव्यस्य प्रयोजनं हीति** । 'रसास्वादसुखपिण्डदानद्वारा' इति पाठे पिण्डं समूहः । रसास्वादसुखसंतानद्वारेत्यर्थः । मुखेति पवर्गपञ्चमादिपाठे मुखपिण्डं लोभद्रव्यम् । **विनेयानां** कृत्याकृत्यज्ञापनीयानाम् । तथा च शब्दप्रधानेषु वेदेषु अर्थप्रधानेषु पुराणेतिहासादिषु चायासबहुलेषु विमुखानां सुकुमारमतीनां हि गुणीभूतशब्दार्थेषु रसास्वादप्रधानेषु प्रथमं तावद्रसास्वादसुखोद्देशेन प्रवृत्तिस्ततः काव्यार्थानां कृत्याकृत्यप्रवृत्तिनिवृत्त्युपदेशपरतावधारणमिति भावः । तदुक्तम्—'स्वादुकाव्यरसोन्मिश्रवाक्यार्थमुपभुञ्जते । प्रथमालीढमधवः पिबन्ति कटु भेषजम् ॥' इति । वाक्यार्थं काव्यस्य परमतात्पर्यार्थमुपभुञ्जते आस्वादयन्ति । **वाग्वैदग्ध्येति** । वाचो वैदग्ध्यं वैचित्र्यं प्रधानं यत्र तस्मिन् । एवकारेण अलंकारादिव्यवच्छेदः । अत्र काव्ये । जीवितं जीवनाधायकम् । **सङ्गिनि**

गद्यादिबन्धरूपत्वं काव्यसामान्यलक्षणम् ॥ दोषे सति गुणैः किंवा किं वालंकरणैरपि । अतो निर्दोषषाड्गुण्यमेवात्राद्रियतां बुधैः ॥ धर्मा रसा लक्षणानि रीत्यलंकृतिवृत्तयः । रसिकाह्लादका ह्येते काव्ये सन्ति च षड्गुणाः ॥ अलंकारा गुणेष्वेव ग्रथ्यन्ते प्रायशो भुवि । गुणेभ्योऽतः पृथक्त्वेन प्रगल्भानां न तद्ग्रहः ॥ अलंकारेष्वपि गुणा यद्यप्यन्तर्भवन्ति हि । तथाप्याधारतायोगान्मुख्यास्तेऽतः सुधीप्रियाः ॥ अलंकारविहीनोऽपि सुदृक् सौभाग्यकृद्गुणः । गुणहीनमलंकारसहस्रमपि किं तथा ॥ स्फीतदृष्टिष्वलंकारा गुणेभ्यः पृथगप्यलम् । दृश्यन्ते तत्तु बाहुल्यात्तेषां तेषां च सौक्ष्म्यतः ॥ अलंकारा यदाप्येवमन्तर्भूता गुणेष्वमी । रसलक्षणमाधुर्यवृत्तिरीति तदा न किम् ॥' इति । किं च । पद्यरसेन नीरसपदेष्विव प्रबन्धरसेन नीरसपद्येषु रससंचारकल्पनापि वृत्त्यारूढा मुक्तकप्रबन्धेषु व्यभिचारिणीति दिक् ॥

3. वीणाख्यं वस्तु ॥

1. उक्तमिति । ध्वन्यालोकस्य तृतीयोद्द्योते 'विभावभावानुभाव—'इत्यादिकारिकाणां व्याख्यानावसरे ॥

---

१. 'मुख' घ. २. 'द्वारेण' क-ख-ग-घ. ३. 'अप्युक्तम्' क-ख-पुस्तकयोर्नास्ति. ग-पुस्तके तु 'तथाचा–' इत्यादिः '–इति' इत्यन्तः पाठो नास्ति.